

ΟΙ ΕΞΟΜΟΛΟΓΗΣΕΙΣ ΕΝΟΣ ΤΡΑΓΟΥΔΙΟΥ

Οι ερμηνευτές...

Ο **Λευτέρης Παπαδόπουλος** μοιράζεται μαζί μας τα μουσικά των στίχων του

Βυζαντινός Εσπερινός

Ο δίσκος με τον Απόστολο Καλδάρρα μετά την επιτυχία της επίσης δικής του «Μικράς Ασίας»

Μουσική **Απόστολος Καλδάρρας**
Ο δίσκος κυκλοφόρησε τον Οκτώβριο του 1973

Ανάμεσα στα δέκα καλύτερα τραγούδια μου, πρώτο και καλύτερο είναι το «Νύχτωσε χωρίς φεγγάρι» του Απόστολου Καλδάρρα

Αγάπησα και αγαπώ πάρα πολλά τραγούδια. Ρεμπέτικα, λαϊκά, έντεχνα λαϊκά, ελαφρά. Τα πιο αγαπημένα μου είναι καμιά δεκαριά. Κι ανάμεσα σ' αυτά, πρώτο και καλύτερο, το «Νύχτωσε χωρίς φεγγάρι» του Απόστολου Καλδάρρα. Θα μπορούσα να γράψω πολλά για να εξηγήσω για ποιους λόγους με συγκινεί αυτό το τραγούδι. Θα μείνω σε δύο. Ο πρώτος είναι το θέμα του. Ο φυλακισμένος νέος, στα χρόνια της Κατοχής ή του Εμφυλίου, που περιμένει την εκτέλεσή του τα χαράματα της επόμενης ημέρας. Ο δεύτερος; Ο απλός, κλασικός, απέρριτος τρόπος, με τον οποίο ο συνθέτης και στιχουργός συνάμα έκτισε το έργο του και η δύναμη που περιέχουν τα τρία τετράστιχα του.

Εξαιτίας αυτού του τραγουδιού είχα σε μεγάλη εκτίμηση τον Καλδάρρα, τον οποίο έζησα και από κοντά σε πολύχρονους συνδικαλιστικούς αγώνες. Γι' αυτό, όταν τον συνάντησα για πρώτη φορά στο σπίτι της Ευτυχίας Παπαγιαννοπούλου, στην οδό Αμοργού, έπαθα σοκ! Η Παπαγιαννοπούλου ήταν στο κρεβάτι της, μισοξαπλωμένη, αριστερά της είχε ένα τασάκι γεμάτο αποσιγήρα και δεξιά της μια χαρτοσακούλα, φίσκα από πρόχειρα, τσαλακωμένα χαρτιά με στίχους. Απέναντί της, σε μια ψάθινη καρέκλα καθόταν ο Απόστολος Καλδάρρας με το 'να πόδι πάνω στο άλλο και έδειχνε να περνάει καλά.

«Από δω ο κύριος Απόστολος Καλδάρρας» έκατε τις συστάσεις η Ευτυχία κι εγώ έσπευσα ν' απλώσω το χέρι μου στον συνθέτη λέγοντας το όνομά μου. Επαναλαμβάνω: είχα πάθει σοκ! Κάθησα σε μια δεύτερη καρέκλα, δίπλα στον Καλδάρρα και έκρινα ότι για να ζεστάνω αμέσως την ατμόσφαιρα ανάμεσά μας καλό θα ήταν να τον πω πόσο τον θαυμάζω και τι σημαντικό είναι για μένα αλλά και για όλους τους Έλληνες το «Νύχτωσε χωρίς φεγγάρι». Ο Καλδάρρας με κοίταξε ψυχρά, σαν να ήταν γνήσιος. «Βαρέθηκα ν' ακούω για το "Νύχτωσε χωρίς φεγγάρι" μου είπε. Εχω γράψει εκατοντάδες τραγούδια. Όλο γι' αυτό θα μιλάμε». Και ύστερα: «Άε αφήσουμε το "Νύχτωσε χωρίς φεγγάρι". Όλα τα τραγούδια για τη φασολάδα τα γράφουμε...».

Εμείνα εμβρόντητος! Και απογοητευμένος. Κοίταξα προς της μεριά της Παπαγιαννοπούλου για να πάρω κουράγιο. Η Ευτυχία έριξε μια αυστηρή ματιά στον Καλδάρρα. «Μα τι είναι αυτά που λες στον άνθρωπο!» διαμαρτυρήθηκε. «Σωστά δεν μιλάω» απάντησε ο Απόστολος. Με

σκούντησε στον ώμο η Ευτυχία. «Μην τον ακούς» με συμβούλεψε. «Έτσι τζαναμπέτες είναι πάντα. Να φανταστείς ότι του 'χω δώσει ένα υπέροχο τραγούδι και θέλει να τον κάνω πεντακάσιες διορθώσεις για να το γυρίσει σε δίσκο. Να σου το διαβάσω».

Είχε χαλάσει το κέφι μου. Η Ευτυχία όμως δεν έδωσε σημασία. Εβγάλε ένα χειρόγραφο από τη σακούλα και βάλθηκε να μου διαβάσει. «Μα τι είναι αυτά που κάνεις Ευτυχία;» τη μάλωσε ο Καλδάρρας. «Το πώς θα φτιάξουμε το τραγούδι μας είναι δική μας δουλειά, δεν είναι του κυρίου Παπαδόπουλου...». Σηκώθηκα να φύγω. Δεν αισθανόμουν καθόλου καλά. Η λέξη φασολάδα σε συνδυασμό με το «Νύχτωσε χωρίς φεγγάρι» μου έφερνε ένα είδος ζάλης. «Χάρηκα πολύ!» είπα στον Καλδάρρα. «Μείνε για λίγο ακόμη» παρακάλεσε η Ευτυχία. «Δεν μπορώ, έχω δουλειά» αποκρίθηκα. «Κι εμείς έχουμε δουλειά, Ευτυχία» μπήκε στη μέση αυστηρά ο Καλδάρρας. Βγήκα από το δωμάτιο με τρία μεγάλα βήματα. Και κάθε φορά που θυμάμαι αυτή την πρώτη συνάντησή με τον Καλδάρρα το στόμα μου γίνεται πικρό - κινίνο.

Από κείνη την ημέρα, στις Ευτυχίας, ελάχιστες φορές συνάντησα τον Καλδάρρα. Κυρίως, στις Γενικές Συνελεύσεις της ΕΜΣΕ (Ενωση Μουσικοσυνθετών Στιχουργών Ελλάδας) στην οποία ανήκαμε και οι δύο, μαζί με τον Δερβενιώτη, τον Λοΐζο, τον Νικολόπουλο, τον Πολυκανδριώτη, τον Πυθαγόρα και, αργότερα, τον Μικροτούσκο. Πέρασε κι ο Ξαρχάκος από την ΕΜΣΕ. Και ο Μαμαγκάκης. Και, βέβαια, ο Κακούϊδης, ο Λεοντίδης, ο Ζουγανέλης και δεκάδες άλλοι.

Θέμα συνεργασίας με τον Απόστολο δεν υφίστατο. Παλιός εκείνος, πολύ πιο νέος εγώ, είχαμε τους δικούς μας συνεργάτες, με τους οποίους συμβαδίζαμε και ληκικά. Ο Καλδάρρας εκείνη

την εποχή είχε ανακαλύψει τον Πυθαγόρα και μ' αυτόν έγραφε συνεχώς. Ο Πυθαγόρας έπαιζε σε πολλά ταμπλό. Με τον Κατοσάρ, τον Β. Βασιλειάδη και κυρίως τον Στέλιο Καζαντζίδη - τον μεγαλύτερο τραγουδιστή της εποχής. Και μάλλον έναν από τους μεγαλύτερους τραγουδιστές της Μεσογείου. Με τον Καλδάρρα είχαν κάνει έναν δίσκο με τεράστια επιτυχία. Τη «Μικρά Ασία», στην οποία τραγουδούσαν ο Νταλάρας και η πρωτοεμφανιζόμενη Χαρούλα Αλεξίου.

Αν ο Καλδάρρας μού είχε προτείνει να γράψω τους στίχους για τη «Μικρά Ασία» θα το σκεφτόμουν πολύ. Για μένα η Μικρά Ασία, το 1922, ο μικροασιατικός πολιτισμός έχουν μια τεράστια. Πρέπει να αγγίζονται με ευλάβεια. Και όχι με «ζεμπεκίες» και «κουμπουριές». Ούτε με «γυναίκες του Αϊβαλιού ωραίες». Όταν έχουν γραφτεί τα «Ματωμένα χώματα» της Διδώς Σωτηρίου ή το «Νούμερο 31328» του Ηλία Βενέζη, δεν γίνεται να περάσεις αυτό το κομοιοιστορικό γεγονός, τα ποτάμια του αίματος, τις εκτελέσεις, τον ξεριζωμό ενός εκατομμυρίου Ελλήνων με 12 λαϊκά τραγούδια. Κάτι τέτοιο δεν το τόλμησαν ο Θεοδωράκης και ο Χατζιδάκις. Αλλά η δισκογραφία έχει τους δικούς της νόμους. Σ' αυτούς τους νόμους υπάκουσαν Καλδάρρας και Πυθαγόρας για να γράψουν για τη «Μικρά Ασία».

Αρμέσως μετά τη «Μικρά Ασία», ο Καλδάρρας βάζει μπρος έναν καινούργιο δίσκο με τον βαρύθυδομο τίτλο «Βυζαντινός Εσπερινός». Λέει γι' αυτό το έργο ο ίδιος ο συνθέτης:

«Ο "Βυζαντινός Εσπερινός" είναι ένα έργο που από καιρό, μπροστά να πω, σκεφτόμουν να γράψω. Όπως θα καταλάβει ο ακροατής το έργο αυτό είναι γέννημα διασταυρώσεως, αν επιτρέπεται η έκφραση, ή των βυζαντινής οταλίκου. Αυτό έγινε σκόπιμα, διότι διαφορετικά θα προέκυπταν